

NOVE FORME I PODRUČJA DJELOVANJA SOCIJALNIH PEDAGOGA

Nivex Koller-Trbović

Odsjek za poremećaje u ponašanju
Edukacijsko rehabilitacijski fakultet
Zagreb

SAŽETAK

U radu se kroz konkretan prikaz više modela pristupa i tretmana za djecu i mladež s poremećajima u ponašanju ili u riziku na poremećaje u ponašanju i njihove obitelji u zapadnoeuropskim državama, nastoji našoj stručnoj javnosti približiti brojne i šarolike mogućnosti stručnog djelovanja na ovom području, a koje u našoj zemlji još nisu našle adekvatno mjesto. Posebno kroz naglašavanje novijih trendova i načela suradnje između različitih područja stručnog pristupa, različitih profesija, orijentacije na partnerstvo s korisnicima i na individualne potrebe korisnika.

Opširnije je prikazano pet modela, odnosno pristupa djelovanja. To su: Servisi ustanova ili službi za mlade; Krizni centri za djecu i mladež; Pomoć obitelji u obitelji; Pedagoško-zdravstvene ustanove i model izvansudske nagodbe.

Ključne riječi: djeca i mladež s poremećajima u ponašanju, različite vrste intervencija

I. ORIJENTACIJA PREMA RAZNOLIKOSTI PONUDA U SKLADU S POTREBAMA

Neka novija načela u radu s djecom i mladeži s poremećajima u ponašanju ili u riziku na poremećaje i njihovim obiteljima, odnosno širim okruženjem, a koja su još nedovoljno aplicirana u našoj praksi, su slijedeća:

- što ranija, odnosno pravovremena intervencija
- kontinuirano stručno djelovanje od "vrtića do zaposlenja"
- pomoć i ponuda trebaju biti što bliže djetetu i obitelji
- partnerstvo u odlučivanju i provođenju tretmana/intervencije
- dati ono što se "traži", a ne ono što se "nudi"
- timski i interdisciplinarni pristup
- individualni plan i program
- stalna evaluacija tretmana i programa
- međuresorska suradnja

Brojna su načela ukomponirana u ovu djelatnost i mnoga se uspješno apliciraju u praksi, no ova spomenuta još traže svoje mjesto u operacionalizaciji postojeće prakse u Republici Hrvatskoj. Pri tome je, kako je moguće vidjeti, uloga socijalnog pedagoga nužna, ali ne i jedina, odnosno isključiva.

Koja su područja i resori u kojima djeluju ili bi mogli djelovati socijalni pedagozi, u suradnji s drugim stručnjacima srodnih struka, kojima je interes djece i mladeži na prvom mjestu:

- prosvjeta
- zdravstvo
- socijalna skrb
- zapošljavanje
- pravosuđe
- policija
- nevladin sektor
- privatna inicijativa
- lokalna zajednica
- itd.

Područja djelovanja, kako je moguće vidjeti, brojna su, vrlo široka i kompleksna, što znači da pružaju brojne mogućnosti. Posebno ukoliko ih se promatra u njihovoj međusobnoj interakciji i zajedničkom nastupu i djelovanju. Tako brojni, danas prisutni i po kvaliteti i potrebi istaknuti tretmani i intervencije, prelaze okvire jednog područja i prepoznatljiviji su upravo po svojoj kompleksnosti i multidimenzionalnosti u pristupu i rješavanju potreba djece i mladeži, te njihovih obitelji. Stoga se definiranjem potreba djece i mladeži i njihovih obitelji ruše granice među pojedinim područjima djelovanja i ustupaju mjesto suradnji na svim razinama. Spomenimo neke forme ponude pomoći djeci i mladeži i njihovim roditeljima koje su koncipirane upravo na spomenuti način, a koje kod nas još uvijek nisu uopće ili nisu dovoljno prisutne:

- preventivni centri
- pomoć obitelji u obitelji
- različiti programi u vrtićima i školama (preventivni i tretmanski)
- rad u lokalnoj zajednici (okupljališta za mlade, savjetovališta, slobodne aktivnosti, zapošljavanje)
- centri za krizna stanja
- izvansudska nagodba
- doživljajna pedagogija
- medicinsko-pedagoške ili pedagoško-zdravstvene ustanove
- ustanove za različite vrste ovisnika
- stambene zajednice za različite skupine djece i maloljetnika
- pojedinačni smještaj u stanu
- posttretmanski servisi
- suradnja s medijima
- krovna služba za superviziju i edukaciju
- itd.

To su samo neke od općih, globalnih ponuda, a svaka od njih sadrži niz različitih mogućnosti i ponuda namijenjenih specifičnim skupinama djece i mladeži s poremećajima u ponašanju ili u riziku na poremećaje, a s ciljem i svrhom pomoći tim osobama u svladavanju života i socijalnoj integraciji. Radi se o modernom, humanom i demokratskom pristupu u tumačenju i rješavanju problema tamo gdje je to potrebno i najmanje stigmatizirajuće, a prihvatljivo i učinkovito ukoliko je na vrijeme i adekvatno ponudeno i poduzeto.

II. PRIKAZ KONKRETNIH MODELA

1. Servisi ustanova i/ili službi za mlade

Napravljeno prema godišnjem izvješću Psychologisch-Therapeutischer Dienst, Fachabteilung

fuer das Sozialwesen, Das Land Steiermark, Jahresbericht 1997, kao i na temelju posjete ovoj instituciji.

Radi se o određenom servisu centra za socijalnu skrb koji je blizu korisnicima, koji svojim stavom i djelovanjem stvara povjerenje među stanovništvom, koristi i informiranju javnosti, te sve to rezultira većom spremnosti i odraslih i djece da se i sami jave i progovore o svojim teškoćama. Iako ovdje pretežito rade psiholozi, u odnosu na prikazanu problematiku kojom se bave, očito je kako je nužan timski pristup i zastupljenost ne samo socijalnih pedagoga, već i drugih srodnih struka.

Psihosocijalna briga i skrb nudi se u neposrednoj blizini stanovanja. Ponuda je slijedeća:

- pojedinačno i obiteljsko savjetovanje, posebno kod kriza u obiteljskom životu
- davanje stručnog mišljenja u pitanjima dodjele skrbništva, promjene skrbnika, prava posjeta
- zadaće u okviru svih mjera koje su kroz zakon o dobrobiti mladih određene od službi za mlade

U ove centre/službe mladi i odrasli dolaze dobrovoljno (oko 1/5), te upućivanjem od strane mjerodavnih službi (služba za mlade, sud). Najčešće se radi o djeci u dobi od 6-14 godina, te se to razdoblje pokazuje kriznim za razvoj djece (polazak u školu, pubertet). Uočen je i porast bračne djece koja dolaze u savjetovalište, zbog rastućih problema i u potpunim obiteljima, kao i zbog rastuće spremnosti i mladih i odraslih da otvoreno progovore o svojim problemima. Također se uočava kako su problemi korisnika sve teži (nasilje u odgoju, zloporaba, zanemarivanje), tako da je ova služba često samo prvi korak u procesu brige i skrbi.

U odnosu na simptomatologiju vodeća slika je problematika teškoća u ponašanju, disocijalnog ponašanja, delinkvencije, zatim slijedi zanemarivanje, odgojne slabosti i problemi odnosa, potom problemi postignuća, socijalni problemi, te partnerski problemi. Rastu problemi vezani uz dodjelu skrbništva i prava posjeta zbog porasta rastava braka, te problemi ovisnosti.

Vrlo su brojne i različite ponude i područja djelovanja stručnjaka u ovim službama. Djeluje se kroz:

- individualni i timski pristup
- tim za dobrobit mladih
- posjete obitelji
- vještačenje, davanje stručnog mišljenja (iscrpana anamneza, eksploracija, testiranje, nalaz i zaključno mišljenje)

- servis su i pomoć i za institucije/domove za djecu i mladež koje se nalaze na njihovom području (supervizija, konkretan rad s teškim mladim osobama u domu..)
- organiziraju edukacije za odgojitelje i druge stručnjake
- sudjeluju u radnim skupinama za izradu zakona o dobrobiti mladih i drugih dokumenata
- suraduju pri izboru stručnih djelatnika
- provode nastavu u raznim ustanovama, npr. obrazovanje za majke, za odgojitelje, za poticanje ranog razvoja, za socijalnopedagošku skrb u obitelji itd.
- suradnici su u edukaciji studenata
- provode supervizije, stručne razgovor, informiranje
- povremeno održavaju stručne tribine

Letak kojim se predstavljaju javnosti:

2. Krizni centri za djecu i mladež

Ovaj pregled učinjen je uglavnom prema izvješću i iskustvima kriznog centra Tartaruga iz Graz-a, Austrija (Zufluchts- und Beratungsstelle fuer Jugendliche in Krisensituationen), Kriznog centra iz Ljubljane, Slovenija, te Kriznog centra u Zwole-u, Nizozemska, te prema osobnom iskustvu kroz posjete ovim ustanovama.

Razlozi koji mogu dovesti do krizne situacije su brojni i različiti (nasilje, razvod braka, incest, alkoholizam,..) i na taj način uvjetuju potrebu pomoći djeci i mladeži u krizi.

Organizatori, nositelji i financijeri mogu biti državna ministarstva, razne udruge i društva, kao i sami roditelji.

Najčešće se radi o samostojećoj kući u gradu. Kapacitet je do desetero djece i mladih (jednokrevetne ili dvokrevetne sobe, dnevni boravak, prijemna soba, itd.).

Radno vrijeme je od 0-24 sata. Otvorena je mladima koji se iz raznih razloga se nađu u krizi i ne znaju što učiniti, a ne mogu očekivati ili vjeruju

<p>Odgojno savjetovalište</p> <p>Tko smo mi?</p> <p>Mi, savjetodavci Steiermark-a, želimo se predstaviti ovom brošuricom i reći vam tko smo, gdje se nalazimo i što možemo učiniti za vas.</p> <p>Mi smo stručnjaci za pitanja odgoja, sa završenim visokoškolskim obrazovanjem u području psihologije i odgojnih znanosti.</p>	<p>Adresa, mapa i sl.</p>	<p>Mi nudimo:</p> <ul style="list-style-type: none"> * Pomoć u svakodnevnom odgoju, u rješavanju osobnih problema. * Savjetovanje kod problema razvoja i ponašanja vaše djece, npr. straha, mokrenja u krevet, prkosa, agresije, "laganja", krađe, seksualnih problema. * Savjetovanje kod obiteljskih problema u odnosu na razdvajanje i razvod.
---	---------------------------	--

<p>Tko dolazi k nama?</p> <p>Ljudi koji su uključeni u odgoj ili imaju pitanja o odgoju svoje djece, a koja žele raspraviti sa stručnjacima.</p> <p>K nama dolaze:</p> <ul style="list-style-type: none"> - roditelji - bake i djedovi - hranitelji - posvojitelji - djeca - mladi - i drugi <p>Naše savjetovanje je besplatno!</p> <p>Ako želite možete ostati anonimni.</p>	<p>Na ove dvije stranice navedene su sve pojedinačne adrese, osobe i telefoni pojedinih savjetovališta po okruzima:</p>
--	---

da to ne mogu, pomoć od vlastite obitelji. Ovdje im je zagaranirana sigurnost, prijem, savjetovanje, povjerljivost (i anonimnost ako ne ostaju na dužem boravku), mogućnost za promišljanje, pomoć itd.

U centrima za krizna stanja djeluje tim stručnjaka (oba spola) koji imaju adekvatnu educa-

ciju iz psihosocijalnog područja. Oni obavljaju prijem, razgovore, savjetovanje, obavještavaju roditelje ili službe za mlade, stupaju u pregovore, ali uvijek štite interese djece i mladeži.

Možda je najbolje prikazati njihovu djelatnost kroz prikaz letaka koje nudi Tartaruga:

<p>Ako više ne znaš dalje...</p> <ul style="list-style-type: none"> - ako imaš teškoća u obitelji, u školi, na radnom mjestu, s prijateljima.... - ako više ne možeš izdržati kod kuće - ako ne znaš kamo ćeš - ako si doživio nasilje, ili se osjećaš ugroženo ili seksualno iskorišten - ako ti sve izgleda nesredeno i bezizlazno - ako se više ne možeš kontrolirati - ako bi najradije sve napustio - ako..... <p>"Kako bi sve to trebalo ići dalje?".....</p>	<p>TARTARUGA</p> <p>MI SMO....</p> <p>ekipa žena i muškaraca koja će te zaštititi i dalje ti pomoći</p>	<p>Kod nas možeš:</p> <ul style="list-style-type: none"> - s jednim od nas u miru i povjerljivo razgovarati - zajedno s nama promisliti kako ići dalje - dobiti zaštitu i posredovanje kod teškoća s roditeljima, učiteljima, šefom, prijateljima i drugima - dobiti važne informacije - naći zaštitu i utočište, te privremeno stanovanje
---	---	---

<p>Nazovi ili jednostavno dođi</p> <p>Dnevno i vikendom, možeš doći u svako vrijeme, non-stop</p> <p>Naše savjetovanje je za tebe besplatno i povjerljivo</p> <p>Ne moraš reći svoje ime (osim kada želiš kod nas i stanovati)</p> <p>Nećemo učiniti ništa protiv tvoje volje</p>	<p>Ovako nas možeš naći:</p> <p>Mapa, adresa</p>	
---	---	--

Letak za informiranje pomagača:

<p>Način rada:</p> <p>Slijedeća temeljna određenja određuju naš rad:</p> <p>Dobrovoljnost kod dolaska</p> <p>Povjerljivost i transparentnost</p> <p>Sudjelovanje mladih u odnosima s roditeljima i socijalnim okruženjem</p> <p>Povezanost i kooperacija s drugim pomagačima</p> <p>24 sata na raspolaganju</p>	<p>Suradnici/ice:</p> <p>U Tartarugi radi tim muškaraca i žena s vrhunskim obrazovanjem u psihosocijalnom području.</p> <p>Noću i vikendom rade volonteri, a glavni djelatnik ima telefonsko dežurstvo.</p> <p>Nositelji i financijeri:</p> <p>Nositelj je udruga "Mladi na poslu Steiermark"</p> <p>Tartaruga je financirana preko dnevnih uplata koje su odobrene od zemaljske vlade i Službe za dobrobit mladih.</p> <p>Roditelji će sudjelovati prema svojim mogućnostima u manjem dijelu troškova.</p>	<p>TARTARUGA</p> <p>Sklonište i savjetovanište za mlade u kriznim situacijama</p> <p>Informacije za pomagače i suradnike</p>
---	---	---

<p>Što je Tartaruga?</p> <p>To je sklonište i savjetovalište za mlade od 13-e godine.</p> <p>Razlozi kriznih situacija mogu biti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - osobni ili pretjerani zahtjevi obitelji - problemi i konflikti zbog odvajanja - nasilje u obitelji - seksualna zlorporaba - zanemarivanje - konflikti u životnom okruženju - i mnogi drugi 	<p>Naša ponuda:</p> <p>Tartaruga nudi pomoć savladavanja problema u trenutačnoj kriznoj situaciji i pronalaženja novih perspektiva kod potreba mladih za uključivanjem njihove okoline (obitelji, prijatelja i dr.)</p> <p>Područja savjetovanja:</p> <p>Telefonsko i osobno savjetovanje s:</p> <ul style="list-style-type: none"> - mladima - njihovom okolinom (roditeljima i dr.) - pomagačima <p>Područje stanovanja:</p> <p>mogućnost prenoćenja i stanovanja uz socijalnopedagošku skrb</p> <p>Naknadna skrb:</p> <p>u zaključivanju boravka kod nas</p> <p>Povezanost i kooperacija:</p> <p>s drugim institucijama i pomagačima</p> <p>Javna djelatnost</p>	<p>Kako se održava prijem u kuću za krizna stanja?</p> <p>Prijem se obavlja i danju i noću, telefonskim dogovorom ili dolaskom na našu adresu.</p> <p>Želja za prijemom mora doći od mlade osobe. Prijem protiv volje nije moguć.</p> <p>Podliježemo dužnosti informiranja roditelja ili staratelja. Kod ugrožavajućih situacija, posebno zlostavljanja i seksualne zlorporabe, moguć je prijem protiv volje roditelja. Kod toga se mora odmah uključiti službu za mlade.</p> <p>Nakon 5 dana mora se u svakom slučaju napraviti prijava o prijemu. Trajanje smještaja određuje se prema potrebama, ali ne bi trebalo trajati duže od 8 tjedana.</p> <p>Tartaruga ukupno nudi maksimalno 8 mjesta za mlade.</p>
--	--	---

U Centru za krizna stanja u Ljubljani dužina zadržavanja djece i mladeži u kući proteže se do 6 tjedana. S mladom osobom dogovara se o mogućnostima i načinima rješavanja problema, što ona sama može učiniti i sl. Dogovara se o pravilima ponašanja za vrijeme boravka i potpisuje se ugovor.

Uglavnom je moguće reći kako postoje određena zajednička načela svih sličnih ponuda, a specifična u odnosu na duge vrste pomoći, smještaja i tretmana. Ukratko je moguće reći da su to:

- dobrovoljnost
- mogućnost anonimnosti
- odsustvo prisile
- djelovanje na mladu osobu u cilju preuzimanja određenih odgovornosti
- pružanje promptne pomoći i podrške djeci i mladeži, zaštite, te mogućnosti rješavanja problema
- olakšano je uspostavljanje povjerenje djece prema odraslima
- djeluje se preventivno prema roditeljima i odraslim osobama, te prema djeci u sprečavanju težih kriza i razvoja poremećaja u ponašanju
- u suglasju je sa zaštitom prava djece

- na jednom mjestu moguće je dobiti raznovrsne vrste pomoći (savjetodavne, materijalne, emocionalne, suport..)
- intervencija je brza i kratkotrajna, a po potrebi mogu nastaviti druge službe i institucije

U Nizozemskoj je npr. moguće da u ove centre mlade dovede i policija, socijalni radnik, liječnik i dr. No, postoje i razlike u odnosu na te krizne centre kako po kapacitetu, dužini boravka, dobnim granicama, tako i po metodama i ponudama brige i pomoći. Tako se ti centri mogu nalaziti na kontinuumu od klasične prihvatne stanice zatvorenog tipa, pa sve do tipičnog centra za krizna stanja gdje mladi dolaze isključivo samostalno i dobrovoljno i koje su uvijek i potpuno otvorenog tipa.

3. Pomoć obitelji u obitelji

Iako sam o ovoj temi već pisala na više mjesta (Koller-Trbović, 1996; 1998) držim kako se radi o području djelovanja koje kod nas još uvijek nije niti dovoljno poznato, niti prepoznato kao izuzetno učinkovita forma stručne pomoći obitelji. Stoga bih ovdje naglasila neka bitna obilježja ove forme socijalnopedagoške pomoći obitelji u obitelji.

Ova vrsta stručnog djelovanja u Europi je prisutna posljednjih desetak godina (posebno u Nizozemskoj, Njemačkoj, Švicarskoj), a dobri

rezultati do sada poduzetih intervencija doprinose njenom daljem širenju u već spomenutim, ali i drugim europskim državama.

Rukovodeći se određenim stavovima prema kojima bi tretman djece i mladeži s poremećajima u ponašanju trebao biti što je moguće kraći, "laganiji" i što bliže mjestu stanovanja, stručni djelatnici razvili su određene forme tzv. pomoći obitelji u obitelji, kojima se željelo obuhvatiti što više dobrih i pozitivnih strana kako same obitelji, tako i poduzetih intervencija (rad s cijelom obitelji u njejoj socijalnoj mreži, partnerstvo u planiranju i provođenju tretmana, orijentacija na jake starne obitelji i njenih pojedinih članova, uvažavanje različitosti i posebnosti, rad na onom što obitelj može, želi i razumije, povećanje kompetencije svakog člana, kao i cijele obitelji itd.).

Razvijene su različite forme i programi pomoći obitelji u obitelji koje se rukovode načelom diferencijacije tretmana u odnosu na diferencijaciju potreba korisnika pomoći. Tako je moguće naći više vrsta programa namijenjenih različitim obiteljima s različitom problematikom i potrebama, npr.:

- za roditelje s malom djecom koji osjećaju teškoće u komunikaciji i odnosima s djecom i međusobno, najčešće se koristi Video Home-training
- za obitelji s djecom i maloljetnicima s težim problemima ponašanja pretežno se provodi tzv. direktivna terapija
- kod multiproblemskih obitelji u obzir dolazi intenzivna pomoć obitelji
- za pomoć obitelji u krizi predviđen je program Families First
- za sprečavanje izdvajanja djeteta iz obitelji kod značajnijih poremećaja u ponašanju moguće je organizirati tzv. smještaj djeteta kod kuće
- kod značajnijih poremećaja u ponašanju djeteta moguća je pojedinačna intenzivna socijalnopedagoška pomoć obitelji itd.

Moguće je pratiti da se radi o diferencijaciji tretmana u odnosu na diferencijaciju potreba, pa ove vrste intervencija imaju uglavnom sličnu i prilično jasnu strukturu i tijek. Na prvom mjestu je utvrđivanje potreba, zatim dogovaranje o vrstama pomoći, odnosno intervencija, provođenje tretmana, te završna faza i evaluacija, a po potrebi nastavak neke druge vrste pomoći. Bez obzira da li se radi o kratkotrajnim intervencijama (kao što je npr. Families First program koji traje 4-6 tjedana) ili o dugotrajnim mjerama ambulantne pomoći obitelji, spomenuta struktura i tijek intervencija je identičan. Samo na takav način moguće je i evaluirati učinkovitost poduzetih intervencija, te adekvat-

nost izbora. Stoga se u primjeni ovih intervencija poštuju određeni kriteriji, a osim već spomenutih nužna je i želja obitelji za promjenom vlastite situacije, spremnost obitelji na suradnju, pritisak problema, uvid u probleme, određeni potencijali i sposobnost učenja, te međusobno uvažavanje i povjerenje između članova obitelji i pomagača.

O pomoći obitelji u obitelji govori i članak 31 njemačkog Zakona o pomoći djeci i mladima. U stavku 1 kaže se sljedeće: Socijalnopedagoška pomoć obitelji je intenzivna skrb i praćenje kako obitelj ispunjava odgojne zadaće, savladava svakidašnje teškoće, nalazi izlaze iz kriza i sukoba; pomaže joj se pri uspostavljanju doticaja s drugim službama i ustanovama u kojima može dobiti pomoć i steći sposobnost samopomaganja.

Mogućnosti pružanja ove vrste pomoći, kao što je bilo vidljivo, su vrlo različite i mnogobrojne, te dostupne širokom krugu djece i mladeži i njihovih roditelja, odnosno širokom krugu obitelji različitih problema i potreba. Pri tome je od izuzetnog značaja kada se radi o pomagaču koji suraduje s obitelji da se radi o profesionalcu, odnosno visoko stručnom djelatniku. Što se tiče organizacijske forme pružanja pomoći obitelji u obitelji, iskustva su različita. Tako se može raditi o samostalnim jedinicama Službi za mlade, o posebnim službama, kao i pojedinačnim stručnim timovima specijaliziranim za pružanje upravo diferenciranih intervencija obiteljima (npr. Families First).

4. Pedagoško-zdravstvene ustanove za djecu i mladež s poremećajima u ponašanju

Učinjeno prema modelu Heilpaedagogischen Station des Landes Steiermark u Austriji i "De Reggeberg" (medicinsko-pedagoška ustanova) u Nizozemskoj, kao i na temelju posjeta tim ustanovama.

Određeni dio djece i mladeži s poremećajima u ponašanju ili u riziku na pojavu poremećaja pokazuje teškoće koje zahtijevaju kontinuirani multidisciplinarni pristup raznih stručnjaka koji se bave djecom i mladeži: psihijatara, liječnika školske medicine, te psihologa, socijalnih i specijalnih pedagoga, socijalnih radnika itd. Tretman takve djece i mladeži trebao bi biti osim pedagoški i medicinski i terapijski, ali u svojoj svakodnevnici. Ne radi se niti o klasičnom domu, niti psihijatriji ili bolnici, već ne samo o nečem između, već o nečem drugačijem. U svijetu i Europi postoji značajan broj upravo takvih institucija, koje ne nude samo stacionarni, već i druge vrste tretmana.

Jedno od bitnih obilježja ovih ustanova je ponuda različitih vrsta i oblika intervencija, od ambu-

lantnog, preko dnevnog, do stacionarnog tipa. Tako je moguće naći:

- psihoterapeutsku ambulantu za djecu, mlade i obitelj
- dnevni boravak za djecu i mladež
- dnevnu kliniku za djecu i mladež
- vrtić, školu i boravak za djecu i mladež
- stacionar za djecu i mladež

Prema dobi najčešće su obuhvaćena djeca i mladež od 3-18 godina, mada su pojedine vrste programa pripremljene za manje dobne raspone (npr. od 3-7 godina, 7-12 itd.). Najčešće se radi o koedukaciji.

Indikacije za prijem. Radi se o ustanovama koje obično primaju djecu i mladež sa slijedećim poremećajima u razvoju i ponašanju, te oboljelima: poremećaji pažnje, autizam, epilepsija, zdravstveni problemi, djeca opterećena školom, obitelji, socijalnim kontaktima, za one kod kojih dotadašnje intervencije nisu dale rezultate, kod psihosomatskih oboljenja, agresije, hiperaktivnosti, smetnji osobnosti i komunikacije, gubitaka roditelja, stanja nakon zlostavljanja i zlouporaba, kod disocijalnog ponašanja, težih smetnji u školi, odbijanja učenja, ponekad se može raditi i o djelomično slabijim sposobnostima i teškoćama u učenju, djeca čiji je psihički i socijalni razvoj ugrožen, ugroženost od drugih ili od sebe, djeca iz nižih socijalnih slojeva, iz multiproblemskih obitelji, djeca nesamostalnih roditelja kojima je potrebna pomoć u odgoju i brizi za dijete.

Koju vrstu pomoći i tretmana nude ovakve ustanove:

- psihoterapija (pojedinačna, partnerska, obiteljska, grupna)
- savjetovanje o odgojnim problemima, školskim problemima, psihosomatskim simptomima, teškoćama u komunikaciji i odnosu
- medicinsko savjetovanje
- krizne intervencije
- psihološko testiranje i dijagnostika
- konferencije pomagača, supervizija
- sistematsko savjetovanje i terapija s ciljem uključivanja cijele obitelji u proces promjene
- povezivanje sa socijalnim okruženjem radi omogućavanja integracije djeteta
- pojedinačno terapeutsko savjetovanje - aktiviranje resursa djeteta i izgrađivanje novih osobnih strategija
- socijalnopsihijatrijska i pedijatrijska pomoć djeci, roditeljima i pomagačima
- grupni rad s djecom u cilju refleksije aktualnih

situacija konflikata i zajedničko traženje novih rješenja

- direktna pomoć u učenju (od dijagnosticiranja teškoća do ponude odgovarajućeg nastavnog programa, strategija učenja..)
- indirektna pomoć u učenju (zajedno s roditeljima i nastavnicima utvrditi plan učenja)
- dodatna ponuda (muzikoterapija, terapija igrom, različiti programi učenja)
- doživljajna pedagogija (kampiranje, planinarjenje, individualna ponuda..)
- ponuda za slobodno vrijeme (sportske aktivnosti, kazališne radionice, jahanje, rad s glinom, plivanje,..)

Postupak kod stacionarne ponude je slijedeći:

1. prepoznavanje problema - definicija; davanje razvojne dijagnoze (područja mogućnosti i osobnosti, obiteljski kontekst, socijalno okruženje, nalazi liječnika, psihijatra, neurologa i dr.)
2. socijalnopedagoška odgojna skrb u stambenim ili grupama sličnim obitelji (socijalno učenje u svakodnevnicima, prorada individualnih strategija učenja i odgoja, strategije osamostaljivanja, pedagogija slobodnog vremena)
3. psihosocijalni menadžment (razgovori s obitelji, socijalnim radnikom, učiteljima, konferencije pomagača - izmjena informacija, preporuke)
4. savjetovanje i psihoterapija
5. interna škola u malim razredima (prorada straha od škole, individualni pristup, kooperacija s prijašnjom školom, socijalno učenje u razrednoj zajednici)

Trajanje boravka je oko 2-3 mjeseca.

Suradnici:

- neuropsihijatar za djecu i mladež
- dječji/školski liječnik
- pedagozi, socijalni pedagozi
- socijalni radnici
- klinički i zdravstveni psiholozi
- odgojiteljice za vrtićku djecu
- učitelji

Svi stručni djelatnici moraju imati certifikate priznatih psihoterapijskih edukacija, npr. sistematska obiteljska terapija, integrativna geštalt terapija, logoterapija, dječja i psihoterapija za mlade, i dr.)

Na određeni način radi se o formi sličnoj centru za odgoj djece i mladeži, ali s puno više stručnih djelatnika i puno više raznovrsne ponude kako za djecu i mladež, tako i za roditelje i obitelj, školu i učitelje, kao i za same pomagače.

Načela rada svuda su slična - prijava (upućivanje ili dobrovoljno), prijemni razgovor, dijagnostička i faza promatranja (traje oko 6-8 tjedana), formuliranje ciljeva, postavljanje osobnog koncepta skrbi, utvrđivanje trajanja, vršenje modifikacije ciljeva po potrebi, u slučaju neuspjeha traženje alternativa, ako je program završen, završni razgovor orijentiran prema budućnosti, te po potrebi ponuda dodatnih razgovora.

U spomenutoj ustanovi u Nizozemskoj radi se o dugotrajnijem boravku/tretmanu (2-2,5 godine) jer su i problemi teži i kronični, te često medicinski, a dužina boravka i tretmana određuje se individualno i prema potrebi, te procjeni da je dijete opet spremno uključiti se u redovnu školu ili vratiti se kući (ova ustanova ima i internu školu). Djeca se ovdje upućuju iz centralne ustanove, te se prvo provodi dijagnostički postupak kako bi se utvrdilo o čemu se radi i što je potrebno (i kod djeteta i kod obitelji), zatim se provodi tretman i surađuje se sa svim potrebnim institucijama (zdravstvo, socijalna služba, dječja psihijatrija, mjesni centralni ured) i stalno se vrši evaluacija programa i napretka kako bi se utvrdilo što i kako dalje. Rad s roditeljima je stalan, vrlo intenzivan i suradnički, a telefonski razgovori su svakodnevni, kao i dopisivanje.

U ovakvim ustanovama zaposleni su brojni stručnjaci različitih profila: logopedi, fizioterapeuti, ortopedagozi, psiholozi, socijalni radnici, liječnici, psihijatri, medicinske sestre, učitelji iz raznih predmeta itd.). Grupe broje do 8-ero djece s kojima istovremeno rade 2-2,5 odgojitelja/stručna djelatnika, te se nastoji da oni sami kontaktiraju sa potrebnim službama, roditeljima, stručnim timom.

Za zainteresirane, opis Pedagoško-terapeutskog centra u Hannoveru, Njemačka, moguće je naći kod Myschker-a (1988, s.53-55).

5. Izvansudska nagodba (kod kaznenih djela počinjenih od strane maloljetnika)

Ovaj prikaz temelji se najviše na iskustvu i izvješću Aussergerichtlicher Tatausgleich- Verein fuer Bewahrungshilfe und Soziale Arbeit, Graz i na posjeti toj službi.

Spomenuti oblik djelovanja nastao je iz razloga nezadovoljstva dotadašnjim mogućnostima, dakle kao rezultat traženja smislenijih i učinkovitijih mogućnosti. Razvili su vlastiti model, prvi u Europi. Taj model se temelji na 3 elementa: Počinitelj - Žrtva - Nagodba. To je bio pokusni model koji je naišao na veliko odobravanje ne samo od strane počinitelja i oštećenih, već i pravnika, političara, medija... Tako je 1988.g. uveden u Kazneni zakon za mlade, te je u desetogodišnjem razdoblju na ovaj način riješeno 10500 kaznenih prijava.

Osnovna ideja i cilj izvansudske nagodbe je da se konflikt koji je prouzročen počinjenjem kaznenog djela i koji postoji između dva ili više sudionika, opet vrati na te sudionike i uz pomoć i zaštitu mjerodavnih pomagača u rješavanju konflikta, riješi. Osnovna pretpostavka od koje se polazi jest da osoba koja je počinila kazneno djelo mora preuzeti odgovornost za počinjeno, mora biti spremna raspraviti s oštećenim i eventualno popraviti/nadoknaditi štetu. Cilj uspješne nagodbe je obustava kaznenog postupka, što znači uštedu vremena i sredstava za kazneni (sudski) postupak, a počinitelj neće biti registriran kao počinitelj kaznenog djela. Osim mogućnosti podmirenja štete kako na nematerijalnoj, tako i na materijalnoj razini, uspješan proces nagodbe nudi mogućnost za miroljubiv zajednički život u budućnosti.

Zadace "regulatora konflikta" (naziv za stručnjake koji su zaposleni u ovoj službi) su slijedeće: posredovanje u izvansudskoj nagodbi, informiranje sudionika o mogućnostima rješavanja konflikta, savjetovanje, praktično vođenje, preispitivanje dogovora i pridržavanja istih, izvještavanje državnog odvjetnika o posljedicama, tj. rezultatima postupka.

Tijek procesa izvansudske nagodbe je slijedeći: državni odvjetnik na vlastitu inicijativu, te zahtjev od strane oštećenog ili počinitelja donosi odluku o izvansudskom rješavanju konflikta i upućuje je na odgovarajuću službu. Slijedi uvid u dokumentaciju, dogovor tima, prvi razgovor s osumnjičenim s ciljem uvida da li on preuzima odgovornost za svoje ponašanje. Potom se prelazi na osobnost i socijalnu situaciju osumnjičenog (dijagnostika), te se traži da ponudi prijedloge za rješavanje situacije. Ti prijedlozi uvijek idu i na materijalne i na emocionalne aspekte djela- štete. Ako je osumnjičeni spreman preuzeti odgovornost i nadoknaditi štetu, slijedi uspostavljanje kontakta sa žrtvom (oštećenim). Od njega se također traži suglasnost o rješavanju konflikta na ovaj način, te i on daje prijedloge za rješavanje. Nakon toga realizira se susret osumnjičenog i oštećenika, te se zajednički s posrednikom pokušava naći zadovoljavajuće rješenje. U najboljem slučaju zaključuje se dogovor među stranama i načini rješavanja emocionalnih, finansijskih i drugih posljedica počinjenog kaznenog djela. Ovisno o okolnostima ponekad je potrebno uključiti i druge sudionike (roditelje, državnog odvjetnika, roduke itd.). Moguća su i neka odstupanja, odnosno drugačija rješenja koja ne slijede u potpunosti ovu shemu, npr. odstupiti od zajedničkog razgovora oštećenog i osumnjičenog, ili neke korake rješavanja odmah prepustiti sudionicima i sl., posebno kada se radi o imovinskim deliktima, kada nije u pitanju i emocionalna šteta oštećenog.

Posebno dobro potrebno je, kako iskustva po-

kazuju, proraditi uzroke konflikta, djela, posebno kod eskalacije konflikta s dugom poviješću.

Važno je ne donositi brza, već dobra rješenja. Sve treba čuti, sve prijedloge uzeti u obzir, napraviti realan plan.

Na kraju rješenja (dogovor) treba ritualizirati-pismeno.

Koje su prednosti ovakvog postupka za žrtvu:

- žrtva dolazi do riječi, ozbiljno je shvaćena, može govoriti o svojim strahovima, osjećajima, očekivanjima i dr. što obično ne pita niti policija niti sud
- ovdje nije u ulozi svjedoka, već je u središtu on sam kao oštećeni u neugodnoj, bolnoj, povredujućoj situaciji, te može izraziti ljutnju, bijes, rezignaciju, te mu se može ponuditi savjetovanje i/ili terapija
- potaknut je od stručnjaka da naznači svoje interese, informiran je koja prava može ostvariti, gdje se može savjetovati, kako nadoknaditi štetu
- ova ponuda nudi proradu emocionalnog dijela konflikta, štete
- financijske zahtjeve ima mogućnost nebirokratski i povoljno riješiti u realnim okvirima

Prednosti za počinitelje:

- ne registrira ih se kao počinitelje kaznenih djela
- ne prolaze dugačke i neugodne sudske postupke
- razvijaju kreativnost kod promišljanja načina i realiziranja nadoknade štete
- kod nematerijalnih djela, posebno agresivnih, mladi uče čuti druge (žrtvu), uče o djelovanju svoga ponašanja na druge, o procjeni različitih alternativa, kako se savladati itd.

Na taj način dolazi do promjene pogleda na kažnjivost tj. od protivnika postaju partneri u rješavanju konflikta. U formi kaznene prijave konflikt se dalje razvija, a ovdje ga se pokušava riješiti.

Neki pokazatelji ove službe:

- uspješnost je zabilježena u 90% slučajeva
- najčešći se radi o imovinskim deliktima
- oko 40% su delikti protiv tijela i života (prije svega lakše povrede)

U Austriji je do sada otvoreno 14 takvih centara.

Shematski je tijek izvansudske nagodbe moguće prikazati na slijedeći način:

Delikt

Prijava policiji

Prijava državnom odvjetniku

Prijedlog kazne/Tužba

Obustava **Dodjela Izvansudskoj nagodbi** Sudac

Dodjela rješavatelju konflikta

Uspostavljanje kontakta s osumnjičenim i oštećenim, raspravljanje, raščišćavanje

Uspješno:

- pozitivno izvješće na DO, Sud

Obustava kaznenog postupka

Neuspješno:

- negativno izvješće na DO, Sud

Nastavak sudskog postupka

Tzv. pomirenje žrtve i počinitelja kaznenog djela ugrađeno je i u njemački Zakon o pomoći djeci i mladima (1998, str. 112), a od nedavno se nalazi i u našem novom Zakonu o sudovima za mladež.

III. MOGUĆNOST IZBORA I PONUDE SE NASTAVLJA

Osim ovih pet, detaljnije prikazanih, modela intervencija čija je primjena i učinkovitost u državama zapadne Europe posljednjih desetak godina dokazana, spomenuti ću još neke modele koji se značajno koriste, a o kojima se zainteresirani mogu detaljnije informirati kroz literaturu ili osobnim kontaktima s tim institucijama.

* Preventivni centar koji pokriva određeno ili cijelo područje grada, mjesta. Uz nekolicinu stalno zaposlenih značajno trebaju participirati povremeni ili stalni suradnici, studenti, volonteri i dr. Takav centar nudi niz manjih preventivnih programa koji se izvode na određenom području i s ciljanim skupinama osoba. Centar za preventivno delo u Ljubljani, Slovenija (Društvo za razvijanje preventivnoga in prostovoljnoga dela, Linhartova 13), dobar je primjer višegodišnjeg uspješnog djelovanja, koji iza sebe ima niz manjih i/ili većih preventivnih programa i rad brojnih volontera, naročito stude-

nata, kojima je takav oblik djelovanja posebno interesantan i dostupan.

- * Specijalno hraniteljstvo dobiva na značaju uslijed sve većih i kompleksnijih potreba udomi-mljene djece. Jedan od mogućih modela koji u Hrvatskoj već postoji je profesionalno udomiteljstvo koje provodi humanitarna udruga "Nuevo futuro" kroz odabir odgovarajućeg udomiteljskog bračnog para i odgovarajućeg socijalnog okruženja, utvrđivanje potreba udomiteljske djece, koncept timskog rada, superviziju itd. Opširnije o tome vidjeti kod Bouillet i Racz (1998).
- * Doživljajna pedagogija - područje je djelovanja socijalnih pedagoga, kao i drugih stručnjaka srodnih struka, koje se posebno posljednjih deset godina intenzivno širi i razvija, te poprima dimenzije stručno priznate i do sada već često evaluirane i učinkovite ponude, posebice za djecu i mladež s vrlo teškim poremećajima u ponašanju za koje su se druge forme i oblici pomoći pokazali neučinkovitima. Kako se radi o nizu interesantnih, ali i različitih programa, predlažem zainteresiranima da se kroz literaturu detaljnije informiraju o mogućnostima ove vrste ponude. Ono što je znakovito za ovu vrstu intervencije jest vrlo jasna struktura programa koja obuhvaća sve razine interveniranja: od motiviranja i procjenjivanja adekvatnosti pojedinaca za ovaj program, do vrlo opsežnih priprema, samog izvođenja, te postinterventne faze i evaluacije. Više o ovim programima vidjeti npr. kod: Keulen (1992); Kranjčar, M. (1995), Myschker (1988) i dr.
- * Posttremanski servisi (službe) - njemački Zakon o pomoći djeci i mladeži definira moguće oblike i dužinu brige za mlade po navršenju 18-e godine (punoljetnost), te navodi kako posttremanska pomoć može trajati do 21-e godina, a u pojedinim slučajevima i do 27-e godine. To sve ovisi "o osobitosti, naravi i potrebama" mlade osobe (čl.41,s.1). No, važno je napomenuti, kako navodi isti Zakon, kako ta odluka mora biti zajednička, što znači da bi je trebalo donositi zajednički s djelatnikom Službe za mlade, roditeljima i samim maloljetnikom. Pri tome se definira količina, dužina, vrsta, intenzitet i sl. daljnje pomoći čija je svrha usmjerena na osamostaljivanje, tj. oslobađanje od potrebe pomoći drugih službi i osoba. Po završetku pomoći, osoba i dalje ima pravo na određene veze s djelatnicima Službe za mlade kroz "pravo na podršku i savjet" (čl. 41,s. 4).

Zakonske mogućnosti kod nas dozvoljavaju šestomjesečnu posttremansku brigu i zaštitu maloljetnoj ili već punoljetnoj osobi u razdoblju nakon institucionalnog tretmana, pomoć u pro-

nalaženju zaposlenja i stana, materijalnu pomoć za troškove prijevoza i prehrane, omogućavanje zdravstvenog osiguranja i sl. Rezultati ankete provedene kroz radionicu Posttremanska zaštita na Savjetovanju "Odgoj u domovima - kako dalje" održanom u Velom Lošinj, 1998. godine, ukazuju na činjenicu kako većina anketiranih, pretežito djelatnika Centara za socijalnu skrb, drži nužnim postojanje posebnih službi, servisa za posttremanski prihvat koji bi skrbili o cjelokupnoj brizi i pomoći mladima nakon institucionalnog tretmana. Posebice oko zapošljavanja, stanovanja, te aktivnosti slobodnog vremena, budući većina sudionika najčešćim neuspjehom resocijalizacije osoba u posttremanskom razdoblju drži nemogućnost zapošljavanja i osamostaljivanja (podaci ankete kod autora), što potvrđuju i rezultati brojnih istraživanja. Tako Whittaker (1992) govori o značaju socijalnog suporta koji igra ključnu ulogu u posttremanskim servisima, posebno u odnosu na pružanje suporta kroz vršnjačke grupe, timove stručnjaka, obitelj, školu. Praktična podrška posebno je važna kroz programe zapošljavanja, smještaja, pomoći u domaćinstvu, savjetovanje, te individualni i grupni rad. Cilj pomoći ovih servisa je pomoć i roditeljima i djeci u izgradnji novih kompetencija i vještina.

- * Savjetovaništa za mlade trebala bi biti brojna i široke namjene. Od informiranja, preko pomoći u rješavanju jednostavnih do vrlo složenih i teških problema s kojima se mladi suočavaju. Pri tome je od posebnog značaja dobrovoljnost, te nestigmatizirajuća ponuda koja privlači, a ne odbija mlade ljude. Neke od tih ponuda mogu prerasti u tzv. Povjerljive centre, posebno za probleme zlostavljanja gdje je potrebno raditi na višedimenzionalnoj ponudi kroz kombinaciju smještaja, pravne pomoći, suporta i sl.
- * Rad u lokalnoj zajednici može sadržavati već naprijed spomenute oblike i područja djelovanja, a može postojati kao samostalan kompleks različitih ponuda za mlade, posebno one s rizikom na pojavu poremećaja u ponašanju. Rad organiziraju i vode profesionalci, volonteri, te sami mladi, a od ponuda bi trebalo biti slijedeće: savjetovaništa, klubovi, aktivnosti slobodnog vremena, zapošljavanje, uključivanje u različite vrste vanškolskog obrazovanja, sastajališta itd.
- * Ne treba zanemariti značajne mogućnosti djelovanja profesionalaca, zajedno sa zainteresiranim pojedincima, volonterima, u organiziranju različitih udruga (stručnih, udruga studenata, roditelja, građana, interesnih grupa za samopomoć itd.).

Nadam se da će ovaj niz prijedloga biti ne samo dopunjen drugim korisnim i interesantnim

ponudama za djecu i mlade s poremećajima u ponašanju ili u riziku na poremećaje u ponašanju i njihove obitelji, već da će neki od predloženih modela vrlo brzo naći svoje mjesto i u našoj praksi, budući za neke od ovih modela već postoje dobre pretpostavke, posebno stručne i ljudske kompetencije.

LITERATURA

1. Aussergerichtlicher Tauschgleich- Information (1997). Verein fuer Bewaehrungshilfe und Soziale Arbeit, Wien.
2. Bouillet, D., Racz, A. (1998): "Nova budućnost" profesionalnog udomiteljstva u Republici Hrvatskoj. Humanitarna udruga "Nuevo Futuro"- Predstavništvo Zagreb, Hrvatska. Vlačka 86, Zagreb.
3. Heilpaedagogische Station des Landes Steiermark-Bericht (1998). Krottendorferstrasse 60-62, Graz.
4. Imati prava - izboriti prava (1998). Savjetnik-priručnik za mlade koji dobivaju pomoć u odgoju. Prijevod izdanja Internationale Gesellschaft fuer erzieherische Hilfen. Ministarstvo rada i socijalne skrbi Republike Hrvatske.
5. Keulen, T.P. (1992): *Experiential Education as a Running Start to Social Competence*. U: *Vulnerable Youth in Residential Care*. Grant. 87-105.
6. Koller-Trbović, N. (1996): *Nove forme socijalno-pedagoške pomoći obitelji u Nizozemskoj*. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja. 32 (1). 73-79.
7. Koller-Trbović, N. (1998): *10 godina socijalno-pedagoške pomoći obiteljima u okrugu Gifhorn, Njemačka (prijevod)*. *Kriminologija i socijalna integracija* (u tisku).
8. Krajnčar, M. (1995): *Doživljajska pedagogika*. *Ptički brez gnezda*. 17 (34). 33-66.
9. Myschker, N. (1988): *Aktualni trendi pedagoškoga dela z vedenjsko motenimi otroki in mladostniki*. *Ptički brez gnezda* 26. 51-65.
10. *Psychologisch- Therapeutischer Dienst. Jahres-Bericht (1997)*. Fachabteilung fuer das Sozialwesen das Land Steiermark. (2). 5-17.
11. Tartaruga- *Zufluchts- und Beratungsstelle fuer Jugendliche in Kriesensituacionen*. Ungergasse 23, Graz.
12. Whittaker, J.K. (1992): *Enhancing Social Support for High Risk Youth and Their families Following Residential Care*. U: *Vulnerable Youth in Residential Care*. Grant. 81-100.

NEW FORMS AND AREAS OF SOCIAL PEDAGOGUE'S ACTIVITY

Summary

Trough description of several actual programs of approach and treatment of children and young people manifesting behavioral disorders or in danger of developing behavioral disorders and their families in the Western European countries this paper tries to present to our professional public the numerous and variegated possibilities for professional activity in this area, which have not yet been adequately established in our country. Special accent is put on newer trends and principles of coordination between various areas of expert approach and various professions, and on partnership orientation with the treatment beneficiaries and their individual needs.

Five models, i.e. approaches to the activity are described more detailly. These are: Services of Institutions or Administrative Departments for Young People; Crisis Centers for Children and Young People; Family Councelling Within the Family; Medico-pedagogical Institutions and the model of Settlement Out-of-Court.

Key words: children and young people manifesting behavioral disorders, various types of interventions